

TUDOR DINU

MODA ÎN ȚARA
ROMÂNEASCĂ

Între Fanar, Viena și Paris
1800–1850

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Volum apărut cu sprijinul financiar al companiei SofMedica

Fotografiile îi aparțin autorului, cu excepția celor înfățișând piese din colecțiile Muzeului Municipiului București (MMB) și Muzeului Național de Istorie (MNIR), care au fost realizate de Cristian Oeffner Oprea și, respectiv, Marius Amarie.

Forzațul volumului reproduce modelul decorativ al unui șal de cașmir brodat cu fir de mătase din colecția Muzeului Municipiului București.

Redactor: Mariana Pascaru
Prelucrări digitale și copertă: Dan Dulgheru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Luminița Drăgan
DTP: Florina Vasiliu
Cartografie: Beniamin Stoica-Fuchs

Tipărit la Bookart Printing

© HUMANITAS, 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dinu, Tudor

Moda în Țara Românească: între Fanar, Viena și Paris (1800-1850) / Tudor Dinu. –
București: Humanitas, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-973-50-7899-7

94

688

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Arhontisei Aikaterini Sofianou,
cu recunoștință filială*

Gratitudinea mea se îndreaptă totodată către Înaltpreasfințitul Părinte acad. dr. Irineu Popa, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, și către Înaltpreasfințitul Părinte dr. Varsanufie Gogescu, Arhiepiscopul Râmnicului, care m-au primit cu căldură în biroul lor și mi-au dat binecuvântarea și sfaturi părintești pentru întreprinderea cercetării de față.

Adresez, de asemenea, vii mulțumiri tuturor clericilor și mirenilor care mi-au întins o mână de ajutor pe parcursul documentării și redactării prezentului volum.

Cuprins

Țara Românească în vârtoarea schimbărilor (1800–1848)	9
Prefacerile vestimentației claselor superioare văzute prin ochii martorilor de epocă	27
Veșminte ce au scăpat ca prin minune de vitregia vremurilor	43
Portretele de șevalet cuceresc inima boierimii valahe	49
Bisericile din Valahia, un spațiu inedit pentru parada modei	65
Bărbați rămași credincioși portului oriental de odinioară	76
Doamne și domnițe care nu se pot despărți de vechile veșminte turcești	114
Înveșmântați nemțește... ca la Paris	149
Femeile valahe, „primele pe drumul civilizației“ occidentale	167
Domnii Țării Românești între ipostaza de urmași ai împăraților bizantini și cea de ofițeri superiori occidentali	188
Ținuta militarilor oscilând între veșmintele civile sau ostășești orientale și uniforme de inspirație apuseană	199
Eleganța ecleziastică pendulând între veșmintele somptuoase ale mai-marilor bisericii și straietele umile ale clerului de jos	207
<i>În loc de epilog...</i>	241
<i>Abrevieri</i>	242
<i>Repertoriul bisericilor care păstrează tablouri votive datând din perioada 1800–1850</i>	243
<i>Detalii din ansamblul pictural al bisericii din Hurezani (1843), județul Gorj, din care face parte și imaginea care ilustrează coperta volumului de față (pagina alăturată)</i>	

<i>Repertoriul bisericilor ale căror tablouri votive din perioada 1800–1850 au suferit repictări</i>	<i>249</i>
<i>Lista muzeelor în care se păstrează piese vestimentare datând cu aproximație din perioada 1700–1850</i>	<i>251</i>
<i>Lista muzeelor în care se păstrează portrete datând din perioada 1700–1850</i>	<i>252</i>
<i>Lista portretelor de șevalet reproduse în cuprinsul prezentei lucrări</i>	<i>253</i>
<i>Note</i>	<i>255</i>
<i>Glosar</i>	<i>265</i>
<i>Bibliografie</i>	<i>271</i>
<i>Hărți</i>	<i>275</i>

Țara Românească în vâltoarea schimbărilor (1800–1848)

La începutul anilor 1800, Țara Românească era o provincie otomană cu populație aproape exclusiv creștin-ortodoxă condusă de un domnitor desemnat de sultan din rândul unui mic număr de familii grecești (Caragea, Ipsilanti, Moruzi, Suțu), ce își aveau cartierul general la Stambul, în Fanar. Numirea acestora se făcea pe un termen neprecizat, dar în realitate foarte scurt – în ultimul pătrar al veacului al XVIII-lea durata medie a domniei fusese de 2,66 ani –, în urma unei adevărate licitații, pe parcursul căreia претендентii se întreceau în a-i oferi padișahului și oricui altcuiva l-ar fi putut influența în luarea deciziei sale (mama sultanului, marele vizir, alți demnitari otomani) daruri scumpe, dar și mari sume de bani, luate împrumut cu o dobândă adesea foarte ridicată. În cazul câștigării tronului, aceste datorii aveau să fie restituite din impozitele, taxele și alte contribuții colectate din Valahia, întrucât în epocă vistieria țării și caseta personală a domnului tindeau să se identifice.

Înainte de a se îngriji de ameliorarea propriei situații materiale, acesta trebuia să asigure însă îndeplinirea completă și la termen a tuturor obligațiilor financiare către Înalta Poartă, altminteri fiind neîntârziat schimbat din funcție. Era vorba, înainte de toate, de plata tributului, al cărui quantum se afla într-o permanentă creștere, de la 619 pungi pe an, atât cât fusese stabilit în baza Tratatului de la Kuciuk Kainargi (Küçük Kaynarca) din 21 iulie 1774, la 1000 de pungi în 1812 după pacea de la București.¹ Se adăugau apoi contribuția datorată pentru întreținerea curții sultanului (*rikyabie*), sumele oferite cu ocazia diverselor sărbători islamice (*Bayram*, *Kurban Bayram*), felurile plocoane (bani, blănuri, stofe) trimise din timp în timp pentru mărimile de la curtea imperială. La fel de împovărătoare

pentru țară era și obligația de a furniza la prețuri mult sub cele ale pieței, și nu rareori chiar gratis, produse agricole și animaliere, primare sau prelucrate, indispensabile pentru otomani (grâu, orz, ovăz, făină, vite, oi, piei, seu, pastramă, unt, brânză, cașcaval, miere, ceară). Totodată, vodă era nevoit să se ocupe de trimiterea de care cu materiale de construcție, dar și de muncitori pentru repararea și întreținerea cetăților turcești de la Dunăre și să acopere cheltuielile de transport, cazare și masă ale tuturor trimișilor otomani în Muntenia.

Rezultă astfel cu claritate situația ingrată a domnilor fanarioți tratați de sultan ca niște simpli intermediari meniți să exploateze Valahia în folosul Porții. Cu toate acestea, destui dintre ei au căutat să-și depășească această condiție înjositoare, dovedind un lăudabil devotament pentru țara de adopție, cu toate că dintr-o clipă în alta se putea întâmpla să fie siliți să o părăsească definitiv. O cercetare minuțioasă și lipsită de prejudecăți a documentelor vremii evidențiază eforturile constante ale principilor fanarioți de a le asigura supușilor produsele alimentare de

Noua Hartă a Valahiei de Rigas din Veleștin (Viena, 1797)

bază în cantități suficiente și la prețuri rezonabile, de a înființa și întreține un sistem public de asistență medicală, de a înălța spitale, a combate epidemiile și a lupta împotriva incendiilor și altor calamități, a construi drumuri și a reglementa circulația, de a pune ordine în haosul legislativ preexistent (cf. Legiuirea Caragea), de a susține dezvoltarea învățământului.

Aceste realizări, în bună măsură personale, se datorează sistemului autonomiei interne a Valahiei care îi oferea domnului puteri discreționare. El îi numea în funcție pe toți demnitarii și dregătorii, era judecătorul suprem, putând modifica sau chiar anula orice sentință pronunțată de o instanță inferioară, stabilia politica fiscală și, în general, putea respinge sau modifica orice proiect de hotărâre administrativă redactată de unul dintre cei doisprezece boieri ce alcătuiau sfatul / divanul domnesc. Această stare de lucruri le îngăduia principilor fanarioți să uite pentru o clipă de statutul lor modest de simpli guvernatori de provincie otomană și să viseze frumos, considerându-se niște demni urmași ai împăraților bizantini. Astfel, pentru a reînvia ceva din gloria predecesorilor, ei organizau cu orice prilej alaiuri nesfârșite la care participau, în

Domnul Țării Românești Ioan Caragea (1812–1818) într-o pictură în ulei pe pânză (MNIR) (sus) și într-o miniatură dintr-un codex de la mănăstirea Radu Vodă din București (BAR) (jos)

Coperta ediției românești a *Legiurii lui Caragea Vodă* (București, 1818)

funcție de caz, sute sau chiar mii de persoane (dregătorii și slujbașii țării, ostașii, dar și negustori, podari, ciocli etc.) în veșminte de gală, purtând însemnele demnității, profesiei, dar și armele aflate în posesie.² Mai mult de atât, nu ezitau să se zugrăvească pe zidurile bisericilor din țară purtând coroane grele de aur pe cap.³ Dincolo de aceste forme fără fond, nimic nu amintea în situația lor reală de statutul imperial. Domnii fanarioți locuiau în reședințe modeste, pe care nu le puteau repara sau întreține din lipsă de fonduri și nu își

permiteau să organizeze ospete la curte, tratându-și oaspeții doar cu cafea, șerbet și dulceață.

Totuși, constatând declinul tot mai accentuat al Imperiului Otoman, unii dintre ei au ajuns, de pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, să creadă în posibilitatea reînvierii Bizanțului sau, altfel spus, a creării unui stat grecesc pe teritoriile aparținând atunci sultanului. Astfel, au părăsit fidelitatea nestrămutată față de Poartă, care le asigurase după trădarea lui Dimitrie Cantemir (1711) exclusivitatea tronurilor Moldovei și Țării Românești, și au început un joc dublu în relația cu pravoslavnică Rusia, de la care grecii așteptau de veacuri eliberarea de sub jugul necredincioșilor. Mai ales că în Valahia erau întrunite condiții favorabile pentru o astfel de politică. Căci, în temeiul unor vechi dispoziții, suspicioșii musulmani nu aveau voie să se stabilească pe teritoriul țării și nici să călătorească în Muntenia decât în condiții excepționale, nu puteau deține proprietăți la nord de Dunăre ori practica în public cultul islamic. Iar domnii fanarioți s-au luptat cu îndârjire pentru menținerea acestui statut.

Hieronymus Lesenkohl – Ceremonia intrării în București a domnului Nicolae Mavrogheni (15 mai 1786)

În plus, grecii care militau pentru eliberare, nu doar că se aflau aici departe de ochiul vigilent al Porții, ci, începând cu anul 1782, puteau chiar intra în legătură directă cu consulatul Rusiei, deschis la București în baza amintitului tratat de pace de la Kuciuk Kainargi,⁴ care le conferea fraților de la Răsărit și, mai exact, ambasadorului rus la Constantinopol dreptul de reprezentare a Țărilor Române, atunci când „împrejurările o cereau” (articolul 16). Iar în perioada 1800–1848 împrejurările au cerut nu doar o implicare politico-diplomatică, ci și una militară a Rusiei, soldată cu două războaie cu turcii purtate, inclusiv pe teritoriul românesc, cu consecințe, din păcate, dezaastroase pentru țară. Ca urmare, între anii 1806–1812 și 1828–1834, adică de-a lungul unui sfert din intervalul de timp de care ne ocupăm, Valahia s-a aflat sub ocupație rusească.

Dincolo de ruina economică generată de aceasta, prezența ofițerilor țarului, mulți dintre ei cu origini și educație apuseană, a accelerat procesul de pătrundere în înalta societate valahă a modului de a trăi și a se distra al occidentalilor, cu care bucureștenii intraseră pentru prima dată în contact în timpul scurtei stăpâniri militare austriece din 1789–1791. Astfel, încă din 1806 unele boieroaiice au adoptat veșminte occidentale, au